

Imperiet anfalls

av Anders Hansson

De som inte lär sig av historien är dömda att återupprepa den. Med detta citat avslutar William Dalrymple sin bok *The Last Mughal. The Fall of a Dynasty, Delhi, 1857* (2006). Boken är ett strålande exempel på hur studiet av historien på samma gång kan roa, lära och varna oss, samtidigt som den kan säga mycket om den tid vi själva lever i.

Det så kallade sepoyupproret 1857 har i brittisk historieskrivning allt som oftast reducerats till ett oförklarligt utbrott av blodtörstighet där indiska soldater massakrerade sina välvilliga brittiska officerare. Den banala anledningen: fett som soldaternas patroner var insmorda med. William Dalrymple har i sin bok använt sig av samtida indiska källor som legat gömda, glömda och orörda av historieforskningen i närmare 150 år. Förutom att ge *The Last Mughal* tyngd och trovärdighet gör detta källmaterial det möjligt att skildra de dramatiska händelserna även ur indisk synvinkel. Föga förvånande blir resultatet inte bara mer nyanserat utan också mer begripligt. Framför allt om man vill undvika rasistiska och islamofobiska förklaringar till det som skedde i Indien 1857.

Tolerant diktarfurste

Att upproret var blodigt och brutalt går inte att förneka. Inte heller att det började som ett myteri av sepoer (indiska soldater i brittisk tjänst, från det persiska ordet sepahi – soldat). Fettet som patronerna till de då nyintroducerade Enfield-gevären var insmorda med spelade också en inte oviktig roll. Det spreds ett (sant) rykte bland sepoerna att patronfettet innehöll fett från såväl grisar som kor. Till saken hör att soldaterna var tvungna att bita av patronerna när de skulle ladda sina gevär. Kon är som bekant helig för hinduer och grisar betraktas som orena av såväl muslimer som hinduer. Att få detta fett i munnen var både avskyvärt och stred mot soldaternas religion.

När mogulriket (grundat 1526) var som störst omfattade det större delen av den indiska subkontinenten. Mogulkejsarna var muslimer och deras undersåtar till största delen hinduer. Men, som William Dalrymple skriver, medan den italienske filosofen Giordano Bruno brändes på kättarbålet i Rom rådde total religionsfrihet i mogulhärskares Akbars välde. När den, som det skulle visa sig, siste mogulkejsaren Bahadur Shah II, besteg tronen 1837 återstod dock inte mycket av mogulernas välde. Inre stridigheter bidrog till att det stora riket föll sönder och det enda som kvarstod av mogulernas prakt och makt fanns i huvudstaden Delhi och i palatset innanför Röda fortets murar. Kejsaren, mest känd under sitt poetnamn Zafar, beskrivs av William Dalrymple som en renässansfurste och betydande sufier. Förutom att han själv var en skicklig ghasel-poet var Zafar en konstens, arkitekturens och litteraturens mecenat.

Motvillig rebelledare

Indien styrdes sedan decennier i praktiken av det brittiska ostindiska kompaniet, East India Company. Många av de briter som åkte till Indien i slutet av 1700- och början av 1800-talet anammade indisk kultur, gifte sig med indiska kvinnor och bytte i några fall religion. Officerarna talade samma språk som sina soldater, i såväl bokstavlig som bildlig mening. Denna nyfikna attityd till det indiska och muslimska skulle dock förändras radikalt. Ett exempel på detta är brigadgeneralen John Nicholson som hatade och föraktade Indien och stannade

kvar där bara för att sprida det kristna brittiska imperiet i den hedniska vildmarken. Den brutale, men karismatiska, Nicholson skulle spela en viktig roll i kuvandet av upproret 1857.

Upproret bröt ut i garnisonsstaden Meerut 10 maj 1857 och redan dagen efter kom de första myteristerna till Dehli där man slog ihjäl varenda kristen person man kunde hitta. Ingen, varken kvinnor eller barn, skonades. Dessutom krävde man att kejsaren skulle leda upproret, ett bevis för den mystik och legitimitet som fortfarande omgärdade mogultronen. Den nu 82-årige Zafar ville helst inte bli inblandad och var villrådig. Eftersom upprorsmännen redan tagit kontroll över staden och han inte hade något att sätta emot, gav han till slut upproret sin välsignelse. Upproret utvecklades därmed från ett armémyteri till något som William Dalrymple beskriver som den allvarligaste väpnade utmaningen något västerländskt imperium skulle mötas av under hela 1800-talet. Av de cirka 139 000 sepoyerna i kompaniets armé i Bengalen förblev endast 7 796 lojala mot sina befäl.

Gud – på vems sida?

Det hängde på håret men till slut lyckades britterna kuva upproret och inta Dehli, trots att man var kraftigt underlägsna numerärt. En viktig anledning var att upproret saknade en stark och allmänt accepterad ledare. Zafar själv hade varken ork eller lust, utan ägnade sig åt att skriva poesi och hotade att bege sig på pilgrimsfärd till Mecka, *hajj*. Frånvaron av en fungerande övergripande strategi kan också förklaras med att ingen indier tillåtit föra befäl över fler än 100 man i brittisk tjänst. Man saknade helt enkelt kunskap och erfarenhet. Ett fåtal gånger anföll man den brittiska belägringsstyrkan utanför Dehli från flera håll samtidigt och hade man bara vetat hur nära man var att krossa fienden hade man försökt igen. Men så skedde alltså inte och britterna kunde bara tacka den gudomliga försynen, vilket man också flitigt gjorde.

Båda parter var nämligen övertygade om att den högre makten stod på deras sida. Även om William Dalrymple inte vill gå så långt som att påstå att religionen var orsaken till sepoyupproret konstaterar han att denna uppfattning klart uttrycks på väldigt många ställen i källmaterialet. De tusentals frivilliga civila muslimer som anslöt sig till upproret ansåg att de utkämpade ett heligt krig, *jihad*. Zafar hälsades vid ett tillfälle som den "generösa och tillgivna dråparen av degenererade otrogna".

Långsökt konspirationsteori

Som alltid i krig var det den civila befolkningen som drabbades hårdast. Först fick man utstå laglösheten som rebelltrupperna förde med sig. Upprorsmännen misslyckades kapitalt med att skapa någon slags ordning vilket även det kan skyllas på avsaknaden av ett fungerande ledarskap. Snart svalt såväl soldater som civila eftersom förnödenheter inte fördes in till staden. När britterna till slut kunde invadera Dehli blev det än värre. Hämdlystnaden var enorm bland britterna som inte drog sig för att skjuta, sticka ihjäl eller hänga alla som kom i deras väg. Inte bara i Dehli utan även på landsbygden. Inte bara soldater utan kanske främst civila vars enda brott var att de hade "fel" hudfärg. Invånarna i Dehli var "inte människor utan djävlar, eller, i bästa fall, odjur som bara förtjänade att dö som hundar", skrev en brittisk soldat till tidningen *Bombay Telegraph*.

Bland dem som avrättades fanns alla Zafars söner, utom de två yngsta. De tillfångatogs tillsammans med sin far, som lovades få behålla sitt liv om han överlämnade sig till kavalleriofficeren William Hodson. Hodson fick mycket kritik för detta sitt löfte till en man som av många betraktades som en krigsförbrytare och hjärnan bakom upproret. Åklagaren i målet mot Zafar, major Harriot, var till och med övertygad om att den åldrige kejsaren var det onda geniet bakom en internationell islamsk konspiration vars mål var att störta det brittiska imperiet. Han bortsåg bland annat helt ifrån att upproret startades av sepoyer som nästan helt utgjordes av högkastiga hinduer. Att Zafar aldrig erkänt East India Companys överhöghet, och därmed legalt sett inte kunde göra uppror mot kompaniet, togs heller ingen hänsyn till. Det tog juryn bara några minuter att komma fram till Zafars totala skuld. Men Hodsons löfte gjorde att man inte kunde avrätta kejsaren. Han förvisades istället till Rangoon där han dog 1862 och lades i en omärkt grav.

I den ogenerade rasism gentemot indiska muslimer som växte fram bland briterna årtiondena efter sepoyupproret, den växande klyftan mellan muslimer och hinduer i Indien och muslimernas olika sätt att förhålla sig till sitt moguliska förflutna ser William Dalrymple frön till de fundamentalistiska och våldsamma islamistiska rörelserna vi ser idag. Han konstaterar också att inget hotar den liberala och måttfulla aspekten av islam eller så dramatiskt radikaliserar den vanliga muslimen så som aggressivt västerländskt intrång och ingripande i Österlandet. Här ser William Dalrymple en viktig läxa som historien ger oss att lära.